

Transskription af:

Obscuritas

2:9 Døden på glas: Før 1800-tallets medicinske udvikling var misdannelser hos børn knyttet til dæmoniske myter og overtro

Vært og tilrettelægger: Louise Lindblad

Medvirkende: Ion Meyer, konservator og indsamlingsleder, Medicinsk Museion og Poul Grinder-Hansen, fortæller

Redaktør: Rikke Caroline Carlsen

Fortæller: Den fødende kvinde vrider sig i smerte, mens hun tager endnu en ve på stuegulvet. Vi er i året 1848, og jordmoderen er lige ankommet til hjemmet i København. Den vordende far, en fattig stolemagersvend, vandrer hvileløst rundt udenfor i den snævre baggård. Hverken forældreparret eller jordmoderen har på dette tidspunkt nogen anelse om, at det her er alt andet end en almindelig fødsel. Først da hovedet, skuldrene og en del af brystet af barnet er født, mærker jordmoderen en sær modstand i bækkenet. Ved næste ve fødes hele barnet, og ud kommer en langstrakt barnekrop med et hoved i hver ende.

Louise Lindblad: Du lytter til obscuritas. Sæsonen om dødens ritualer. Det her er en fortælling om, hvordan vi gennem historien har indsamlet menneskekroppe, raske og syge, fostre og børn, hvis liv sluttede, før det egentlig var begyndt.

...

Bare lige for at beskrive, altså ansigtet er jo fuldstændig fint, og det ligner en blød, varm... et blødt, varmt lille barn. I Bredgade 62 findes en samling af konserverede børn med alvorlige sygdomme og misdannelser.

Ion Meyer: Denne her normale overgang fra man dør, og nogle pårørende tager sig af én, og indtil man bliver begravet, den er sat i stå. Og den er sat i stå nærmest på ubestemt tid.

Louise Lindblad: Det er fortællingen om døden på glas. Men det er også historien om dobbeltbarnet Martha og Marie, de siamesiske tvillingsøstre, der blev født under fattige kår i København i 1848 og deres rejse her til Medicinsk Museion, hvor de i dag står udstillet.

Ion Meyer: De har jo hver deres udviklede krop. Det vil sige, de har benene, der ligger ud til siden, og armene der ligger... Vi kan også se, at huden er meget mørk, mørkebrun og næsten sort nogle steder. Der er nogle små hvide bobler i huden, og der er nogle sorte partier omkring tæerne og fingrene.

Louise Lindblad: Man kan ikke se, hvordan deres ansigter har set ud, men, altså ansigtstrækkene. Men man kan se alle fingre og tæer, og man kan... Man kan også se, de har været obduceret, fordi de har været skåret op, begge to, ved brystkassen.

Ion Meyer: Ja, ansigtstrækkene er meget udviskede, og de er nedbrudte. Formodentlig har de oprindeligt været lavet som et våd-præparat, og så er de på et eller andet tidspunkt blevet tørret.

Louise Lindblad: Og det er, igen... Det er Marie til højre, og det er Martha til venstre. Inden vi går videre, og inden vi skal tale mere om, hvordan Martha og Marie endte bag det glas her, så skal du præsentere dig selv.

Ion Meyer: Jeg hedder Ion Meyer. Jeg er samlingschef på Medicinsk Museion. Det vil sige, at jeg er ansvarlig og leder af vores meget store og meget omfattende medicinhistoriske samlinger, som omfatter instrumenter, apparater til undersøgelse, diagnose, behandling osv. Osv. Men også et meget stort arkiv og et meget stort billedarkiv og også en meget stor samling af humant materiale. Og det er våde præparater af menneskekroppen eller hele dele af mennesker, for eksempel foster og børn. Og det er meget store knoglesamlinger med, typisk, sygdomsspor på, og det udgør selvfølgelig en særlig del af vores samlinger.

Louise Lindblad: Og hvad er det, vi er omgivet af her? Hvad er det vi kan se omkring os?

Ion Meyer: Lige nu står vi inde i udstillingen 'Det indsamlede menneske' og det, vi kan se lige rundt om os, det er en... nogle montrer med en masse humane præparater i. Det, vi ser her, det er præparater, som indeholder fostre og børn eller dele af fostre og børn, og det er meget voldsomt, men som har nogle forskellige unormale udviklinger i deres forløb.

Louise Lindblad: Jeg ser på den lille buttede hånd, de små dun på hovedet, det fine og færdigudviklede ansigt, den lille runde næse og de lukkede øjne. Jeg ser ned på benene, der er vokset sammen, og som går ned i en spids. Det kunne ligne en lille hale - deraf navnet havfruesyndrom. Det jeg ser på, er et barn født for godt og vel to hundrede år siden. Men barnet kan ikke se tilbage på mig. Det står udstillet i glas i en væske, der forhindrer kroppens naturlige nedbrydningsproces. Side om side med de andre børn, der er født med alvorlige forandringer og misdannelser. Det er Ion Meyer, der har stået for den langvarige og meget omhyggelige omkonservering af præparaterne, som jeg mest af alt har lyst til at kalde børnene. For det er jo det, de er, rigtige børn. Ikke lavet af voks eller porcelæn, men af kød og blod og hud og hår og små organer.

Ion Meyer: Meningen med denne her udstilling, det er, at vi kan vise, hvordan det at fremstille de her præparater har haft meget, meget stor betydning for lægevidenskabens forståelse af, hvad er det, der sker, når den normale udvikling går galt og ikke bliver normal?

Louise Lindblad: I året 1848 bliver to sammenvoksede tvillingepiger født under fattige kår i København. Martha og Marie bliver født, og de lever.

Ion Meyer: Vi har en ret god beskrivelse af Martha og Marie, deres baggrund, deres fødsel og også deres korte liv. Efter de bliver født synes hendes mor og hendes far, at de er meget mærkelige, og de kan ikke håndtere at have dem. Det tror jeg slet ikke, der var noget usædvanligt i på det tidspunkt. Både forældre og lægevidenskaben vidste, at med misdannelser, der var så alvorlige her, så kunne man ikke redde børnene. Så de bliver meget hurtigt overført til Fødselsstiftelsen, som modtager dem.

Louise Lindblad: Og Fødselsstiftelsen, som jo faktisk lå lige en gade herfra eller en bygning herfra.

Ion Meyer: Ja, altså Fødselsstiftelsen, hvis baggård stikker op til vores have, så bygningerne var meget tæt forbundet.

Louise Lindblad: Hvad var det for et sted?

Ion Meyer: Fødselsstiftelsen var et sted, som især kunne hjælpe kvinder, der havde brug for hjælp i fødslen, men i virkeligheden primært unge, ugifte kvinder, som havde måske ikke havde en social baggrund for at kunne håndtere en fødsel og børnene efter fødslen.

Louise Lindblad: Det er lægen Carl Levy, der er med til at tage sig af Martha og Marie på Fødselsstiftelsen i de elleve dage, de lever. På Fødselsstiftelsen har de på det her tidspunkt i forvejen en samling af fosterpræparater, som bliver brugt til forskning og undervisning af læger og jordemødre. Samlingen er grundlagt af den tidligere leder på stedet, Mathias Saxtorph, som fra slutningen af 1700-tallet begyndte at indsamle fostre og børn med misdannelser.

Ion Meyer: Det gjorde han, fordi de forklaringer, der var almindelige på det tidspunkt for hvorfor at der kunne blive født nogle børn med meget, meget alvorlige misdannelser, dem troede han ikke rigtig på. Han mente, der måtte være nogle andre forklaringer. Det var hans baggrund for at lave den første egentlige samling af humane præparater herhjemme.

Louise Lindblad: Og måske skal vi træde lidt nærmere herover, nu hvor jeg spørger dig altså hvad det var for nogle myter, og hvad det var for en overtro... Altså hvad det var den gik på?

Jon Meyer: Der er rigtig mange myter knyttet til de fostre og børn, der er blevet født med de her alvorlige misdannelser. Sådan har det været igennem alle historiske perioder. Ordet monstrum har en græsk oprindelse, hvor det er forbundet med et jærtegn, en forudsigelse om fremtiden, og det kunne være et alvorligt kedeligt varsel, men det kunne også være noget, der var en beundring eller var positivt. Man har for eksempel forbundet det, at et dobbelt foster, der havde flere ben, kunne være et varsel om, at der ville komme en udefrakommende hær - altså en trussel om krig. Og dobbelt fostre kunne også blive tolket, fordi det var to børn, der sidder sammen, som vi kan se i flere af vores præparater her, som et udtryk for en borgerkrig, der kunne true. Vi kan også se, at nogle af de betegnelser, vi bruger, stadigvæk henviser til den måde, man har opfattet disse fostre på, og de kan også være en forklaring på nogle af de mytologiske opfattelser, der har været. Vi kan se, at der er børn, som man har betegnet som kykloper, hvor øjnene ikke er udviklede normalt, men at der er en hule midt i panden, hvor der kan sidde resten af et øjenæble. De børn har ikke kunne overleve, dem, der er født levende. Men de ligner jo det, vi betegner, eller det, som den græske mytologi betegner som kykloper, bare i lille målestok.

Louise Lindblad: Kykloper er i græsk mytologi enøjede kæmpevæsener. Ligesom børnene født med det, der er blevet navngivet 'havfruesyndrom' henviser til den græske havfruefigur i skikkelse af sirenerne, der var jomfruelige dødsdæmoner, der måtte have blod for at eksistere, og som med deres smukke sangstemmer lokkede især søfolk i druknedøden.

Jon Meyer: Det barn, der er bagerst her, er et barn, hvor kraniet, selve kranieknoglerne ikke er udviklet, så hjernen hænger i en pose udenpå. Det er et barn, vi kan se på størrelsen er fuldt udviklet, men har slet ikke kunne overleve fødslen. Det barn, men også det der er foran her, som er lidt anderledes, der er hjernen nemlig kun delvis udviklet eller slet ikke. Det er det, man kalder en encefali. Det gør, at barnet vil få et fladtrykt, sammenklemt hoved, som man synes tidligere kunne ligne en kat eller en abe. Og vi kender en del historier, hvor man mener, at grunden til at en kvinde kunne føde sådan et barn, det var at hun var blevet forskrækket. En kat var hoppet op i hendes seng under graviditeten, eller hun måske havde set en abe og var blevet så forskrækket at barnet havde fået denne her misdannelse. I de to store glas hernede under kan vi se nogle børn med den meget alvorlige udvikling, der hedder hydrocefali, altså vand i kraniet, som skyldes, at den almindelige afløb for det væske, der dannes i kraniet, har været stoppet - væsken har ikke kunne løbe ud, og så får man et forstørret kranie. Det har de heller ikke kunne overleve. Det er meget voldsomt i de her tilfælde, men en af de historier man havde tidligere, hvis der blev født et barn med hydrocefali, og det er for eksempel kunne overleve et stykke tid, det var, at det selvfølgelig ikke var naturligt, og det selvfølgelig ikke var forældrenes skyld det her. Der var nemlig sket det, at der var kommet en trolde i løbet af natten og havde byttet det menneskebarn ud med et trolde barn, en skifting. Så havde man jo en god forklaring på, at det ikke var ens eget ansvar eller skyld, som man kunne tale om.

Louise Lindblad: Var man... Var man bange for de her børn, da de blev født?

Ion Meyer: Det er lidt forskelligt. Der er både perioder, hvor man tillægger det en masse, igen, mytologisk eller religiøs overtro og er bange for det. Det kan være noget med varsler. Endnu mere alvorligt kan det blive i en religiøs tolkning, og den kender vi fra kristen tid, at de misdannelser, børnene kunne have, kunne i perioder, for eksempel under inkquisitionen, blive tolket, som om moderen havde levet et ugudeligt liv, måske endda haft omgang med dæmoner eller djævelen selv. Altså, det er ganske alvorligt. Det man kiggede på, det var, at hvis der kom fostre med alvorlige misdannelser, var der så også for eksempel vorter med hår på, var fingrene ikke udviklet normalt, var der klumpfødder, var der unormal vækst af ørerne eller andet, så kunne det tyde på, at moderen havde været for tæt på nogle dæmoner eller andet. Og så har det jo været rigtig alvorligt, fordi de børn, der er født med de alvorlige misdannelser, har ikke kunne overleve. Men det kunne jo være, at moderen faktisk også havde en noget mørk fremtid for sig, hvis det var inkquisitionen, der vurderede, at hun havde gjort noget, hun ikke skulle have gjort, og som var fuldstændig acceptabel i den religiøse forståelse.

Louise Lindblad: Jeg er ikke i tvivl om, at det her er rigtige fostre og rigtige børn. Det var noget, jeg tænkte over, inden jeg kom, om jeg ville sådan mere føle, at det var dukker eller sådan noget, men det synes jeg ikke. Jeg synes faktisk, at det er ret overvældende at stå og kigge på, og jeg synes, at [jamen] jeg får det ikke... Jeg havde måske tænkt, at jeg ville få det sådan... Føle ubehag eller væmmelse eller noget af at kigge på dem. Det gør jeg ikke. Jeg får nærmest sådan en empati og omsorg over for dem.

Ion Meyer: Det kan jeg godt forstå, og det spiller også ind, når man arbejder med det her materiale. Jeg tror, der er flere væsentlige grunde til det. For det første er de her præparater fremstillet af anatomer, som har ønsket at lave så lidt om på dem som overhovedet muligt, fordi de er fremstillet til undervisning, og de er fremstillet til forskning. Og i virkeligheden er de primært fremstillet til undervisning af læger, senere også jordmødre. Og det vil sige anatomen har ikke skulle ændre noget på det, og det ville sige, at det er jo med til at understrege børnene som så oprindelige biologiske objekter stadigvæk. Det er den ene ting, og den anden ting er, at når vi kigger på flere af præparaterne, blandt andet sirenerne her, i hvert fald den forreste, der står i midten af vores lille udstilling med sirener, men også på nogle af dobbelt fostrene, så ser de meget rolige ud. De ser meget betænksomme ud. De ser meget afslappede ud. Og det er noget af det, som jeg har hørt fra rigtig mange besøgende, at netop det er med til at give, om jeg så må sige, mulighed for en masse overvejelser af forskellig karakter. Men som selvfølgelig især handler om eksistentielle spørgsmål, og som også handler om vores opfattelse af døden.

Louise Lindblad: Og grunden til det også rammer mig, når jeg står her, det er jo at det netop bliver så tydeligt, at det her er jo mere og andet end videnskabelige projekter - det er jo rigtige børn der står der, der står foran mig. Så er min næste tanke: hører de hjemme på et museum?

Ion Meyer: Jamen det er et rigtig godt spørgsmål, fordi de er fremstillet til undervisning og til forskning. Det er lægestuderende, der tidligere har haft utrolig stor gavn af at kunne se de her præparater, fordi det har været den bedste måde, man kunne dokumentere det på. Det er altså før fotografier, det er før skanninger, det er før alt muligt andet af det, vi kan bruge som undervisningsmateriale i dag, og derfor er de også blevet overflødiggjorte i de anatomiske- og

patologiske samlinger de har stået i tidligere, og det er derfor, vi har fået dem ind på museet. Men det er fuldstændig rigtigt. Der sker en markant transformation i det øjeblik, de her præparater går fra studiesalen og ind i en museal samling. Altså der hvor de går fra at være et undervisnings- eller forskningsobjekt og så til at blive en kulturhistorisk værdifuld del af vores samlinger. Det har vi overvejet rigtig meget, og jeg vil sige, da vi åbnede denne her udstilling i 2015, var det jo første gang, at der blev offentlig adgang til disse præparater, og derfor havde vi tænkt rigtig meget på, hvordan kan vi lave den formidling på en måde, der giver mening og også i nogle fysiske rammer, som gør, at vi kan præsentere det på den rigtige måde? Og jeg kan også godt afsløre, at jeg tror slet ikke besøgende får en fornemmelse af, hvor mange overvejelser vi har lavet om lys, om monterne, om farverne, om skyggerne og om alle de andre ting, der er med for at give den præsentation, vi synes, der er vigtig. Vi vil ikke have, at præparaterne skal udstilles eller udtrykkes som et horror chamber eller noget andet. Det havde været den nemmeste sag i verden at gøre det. Det har vi ingen interesser i. På den anden side skal vi heller ikke overtage et religiøst eller andet ansvar for fostrene. Vi skal forsøge at være neutrale på en respektabel og god og ordentlig måde, men også være neutrale for at kunne bruge dem i den sammenhæng, i den forståelse, som de indgår i her.

Louise Lindblad: Tilbage i året 1848 bliver Marie hen af formiddagen den syvende april pludselig blå og bleg i ansigtet. Nogle dage senere, den 11. April, begynder også Marta at blive urolig og vil ikke tage imod mælk som tidligere. Deres liv begynder på tiende dag efter fødslen at rinde ud. Op ad dagen stopper Martha helt med at patte og synke. Hun falder ligesom Marie mere og mere sammen, og den blålige hudfarve breder sig her i de sidste timer før døden, også et stykke hen på Martas underliv. Klokker seks om eftermiddagen sover de ind. Ganske roligt. Først Marie og to-tre minutter senere, Martha.

Jon Meyer: Vi ved det ikke med sikkerhed, men jeg anser det for meget sandsynligt, at de rimelig kort tid efter de er døde, er blevet bragt over gården fra Fødselsstiftelsen til Kirurgisk Akademi, og der har professor Ibsen overtaget dem og begyndt fremstillingen af de tre præparater, som altså hvor han har lavet en obduktion af dem og udtaget organerne og udtaget knoglerne og fremstillet de her tre præparater.

Louise Lindblad: Ud af dobbeltbarnets krop, bliver der til sidst lavet tre præparater. Et af skeletterne, et af organerne og en udstopning af huden, som viser, hvordan Martha og Marie så ud. Søstre som var vokset sammen i deres mors mave, og som er det for evigt. Hvad har Martha og Marie og de andre fosterpræparater, vi står omgivet af her? Hvad har de haft af betydning for børn, der er syge i dag og fødes med forandringer i dag?

Jon Meyer: De har haft utrolig stor betydning. For det første har de været direkte anledning til medicinske undersøgelser og større forståelse af, hvordan alvorlige misdannelser kan udvikle sig i fosterstadiet. Men de har også haft betydning, fordi selv om de er fremstillet til undervisningsbrug til læger og senere jordmødre, så har de haft betydning, fordi de jo også har været med til at sætte tanker og følelser i gang hos læger og jordemødre om, hvor meget det betyder at kunne være med til at prøve at få et så godt graviditetsforløb for mødre som overhovedet muligt. Få en så god fødsel som muligt og hjælpe, hvis der er misdannelser hos de børn der bliver født.

Fortæller: Du har lyttet til historien om Martha og Marie. Dobbeltbarnet, der står udstillet i glas på Medicinsk Museion i København. Da fødselslægen Matthias Saxtorph i slutningen af 1700-tallet begyndte at indsamle fosterpræparater, handlede det om, at han ikke ville acceptere den udbredte overtro og stigmatisering, der var knyttet til børn født med alvorlige forandringer og misdannelser. På den måde ender historien om Martha og Marie ikke med at være en fortælling om Guds straf eller en dæmonisk besættelse, men en fortælling om en brydningstid. 1800-tallets dramatiske medicinske udvikling, det indsamlede menneske som grundlaget for ny viden, fortidens døde. To små sammenvoksede tvillingesøstre, der hjalp os til at forstå fremtidens syge.
[violin]

Louise Lindblad: Obscuritas er produceret af Louise Lindblad for Vores Tid med støtte fra William Demant Fonden. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. Du kan finde flere podcast om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast app.

[Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus](#)

[Obscuritas 2:9 Døden på glas](#)

Produceret af Louise Lindblad for Vores Tid